

GELİBOLU'DA MEVLÂNA İZLERİ

Mesut YAZICI *

ÖZET

Gelibolu'daki mevlevîhânenin 17. yüzyılda kurulduğunu ve Mevlevî kültürünün Gelibolu'da bu tarihten sonra yayıldığını biliyoruz, ama kaynaklar, bize aslında Gelibolu'nun Mevlevîlikle ilgisinin çok daha eskilere, fethedildiği dönemlere dayandığını bildiriyor. Hoca Sadeddin'in Tâcü't-Tevarîh'de verdiği bilgilere göre Gazi Süleyman Paşa, Rumeli fethine karar verip adet olduğu üzere evliyadan yardım istemiş ve savaşa çıktığı esnada Mevlâna'nın halifelerinden biri, zamanın Mevlevî şeyhi kendisine bir Mevlevî külâhı hediye ederek dualar etmiştir. O gazada başarıya ulaşmanın himmet ehlinin eseri olduğuna inanılır.

Anahtar Kelimeler: Gelibolu, Büyük Tekke, Mevlevîhâne, Ağazade, Ahmed Celâleddîn

TRACES OF MAWLÂNÂ IN AND AROUND GALLIPOLI

ABSTRACT

We know that the mavlavikhane had been founded in 17th century and after that Mavlavi culture has begun to widen in Gelibolu. But written sources tell us Gelibolu's relationship with Mavlavi culture has been based on the conquest of Gelibolu. That is mentioned in Hoca Sadeddin's Tâcü't-Tevarîh when Gazi Süleyman Paşa decided to conquer Rumeli, he asked saints for help as a tradition and Mavlavi saint gave him a Mavlavi külâhı and prayed. The belief about that victory thanks to religious people .

Key Words: Gallipoli, Grand Tekke, Mavlavikhane, Aghazade, Ahmed Jelaeddin

---

* Okt., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Ecdadımızın Avrupa'ya adım attığı ilk nokta olan Gelibolu, fethedildiği andan itibaren askeri, siyasi ve kültürel alanda önemini her dönemde korumuş, bu çerçevede tasavvuf kültürünün bütün zenginliğiyle yaşandığı bir vatan toprağı olmuştur. Halvetilik, Bayrâmîlik, Celvetilik, Kâdirîlik, Rifâîlik, Nakşibendîlik, Sa'dîlik, Uşşâkîlik ve Bektâşîlik tarikati temsilcilerinin faaliyet gösterdiği Gelibolu'nun tasavvuf kültürü tarihinde Mevlevîlik ise ayrı bir yere sahip olmuştur.

Gelibolu'nun Mevlâna ve Mevlevîlik kültürü ile tanışması 17. yüzyılda II. Bostan Çelebi'nin talebesi Ağazade Mehmet Dede tarafından kurulan Mevlevî tekkesi ile başlar¹. Gelibolu'da mevlevîhânenin 17. yüzyılda kurulduğunu ve Mevlevî kültürünün Gelibolu'da bu tarihten sonra yayıldığını bilmekle birlikte bazı kaynaklar, bize aslında Gelibolu'nun Mevlevîlikle ilgisinin fethedildiği döneme dayandığını bildirmektedir. Hoca Sadeddin'in Tâcü't-Tevarîh'inde Gazi Süleyman Paşa'nın Rumeli fethine karar verip adet olduğu üzere ehl-i bâttından yardım isteyerek gazaya yöneldiği esnada Mevlâna'nın halifelerinden zamanın Mevlevî şeyhinin kendisine bir Mevlevî külâhı hediye ettiği ve duada dulunduğu, o gazada başarıya ulaşmanın himmet ehlinin eseri olduğuna inanıldığı anlatılır:

“...şehzâde-i âlî-himmet Rumeli teshîrine azîmet eyledükde vaz'-ı mu'tâd üzere ehl-i bâttından istimdâd itmeğın sadr-nişîn-i makâmât-ı ma'nevî sâhib-i Mesnevi, Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî (kuddise sırruhu) hulefâsından bir azîz-i âzâde hîn-i teveccüh-i gazâda şehzâde-i âlî-nijâda mülâkat idüp bir külâh-ı Mevlevî hediye getirmiş ve nusret ve firûzî rûzî olmak du'âsını tekrâr idüp vedâ' eylemiş, ol sefer-i pür-ahvâlde selâmet-i hâl ve vusûl-i âmâl eser-i himmet-i ricâl idüğün....”²

Himmet ricali fetihten sonra da Gelibolu'dan himmetini eksik etmemiş olmalı ki Gelibolu'da çok zengin bir tasavvuf kültürü yaşanmış ve bu zen-

¹ Barihüda Tannıkorur, , “Gelibolu Mevlevîhânesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XIV, s. 7; Yazıcı, Gülgün, “Gelibolu Mevlevîhânesi”, *Çanakkale Tarihi* içinde, İstanbul 2008, C.II, s. 751

² Necdet Öztürk, , “Rumeli Fetihlerinde Boz Atlılar”, *Avrupa'ya İlk Adım Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul, 2001, s.42-43

ginlik içinde bilhassa Gelibolu Mevlevîhânesi, tıpkı diğer mevlevîhâneler gibi kurulduğu 17. yüzyıldan itibaren kültür hayatımıza renk katmıştır.

Gelibolu'daki tasavvuf kültürü ve bu kültür içinde mevlevîhânenin yerine dair ilk bilgilerimiz Evliya Çelebi'ye dayanmaktadır. 1657-1660 yılları arasında Gelibolu'yu ziyaret eden Evliya Çelebi, burada pek çok derviş tekkesinin bulunduğunu söyleyerek hepsinin içinde en mamur ve süslüsünün Celâleddîn-i Rûmî âsitâne tekkesi olduğunu ve Anadolu'da bir benzerinin olmadığını söyler³. Evliya Çelebi'nin ifadesine göre, yetmiş seksen derviş hücre, mutfak, kiler ve semahaneden oluşan Gelibolu Mevlevîhânesi, henüz Ağazâde hayattayken bile, yani ilk kurulduğu andan itibaren ihtişamlı bir yapıya sahiptir⁴.

Mevlevîhânenin kuruluşuna dair kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. Sakıb Dede'ye göre Ağazâde, eğitimini tamamlayıp Gelibolu'ya dönüşünde ilk önce Ahi Devle zaviyesinde⁵, Sahih Ahmed Dede'ye göre evinde⁶, Burhaneddin Dede'nin anlattığına göre ise Solakzâde isimli bir hayır sahibinin kendisine tahsis ettiği mescitte⁷ Mesnevi dersleri vermeye başlamış, bir süre sonra derse devam edenlerin sayısının artıp zaviyenin dar gelmesi üzerine şu anda mevlevîhânenin bulunduğu yerde bir Mevlevî dergâhı bina etmiştir.

Zaman içinde yapılan tamir ve genişletme çalışmalarıyla gelişerek hem arazi hem de semahane bakımından dünyanın en geniş Mevlevî tekkesi hâline gelen Gelibolu Mevlevîhânesi, kitabelerinden anladığımızı göre, 1766- 1908 arasında altı kez tamir ve tevsî edilmiştir⁸. II. Abdülhamit zamanında gerçekleşen son tamirati gösteren kitabede mevlevîhâne, "Ka'betü'l-uşşâk-ı sâni" (âşıkların ikinci Ka'besi) olarak nitelendirilmiştir.

³ Evliya Çelebi, *Seyahatname* (haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman vd.), 5. Kitap, İst. 2001, s.163

⁴ Evliya Çelebi, s.163

⁵ Sakıb Mustafa Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân*, Mısır, 1283, s. 28

⁶ Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye, Mevlevilerin Tarihi* (haz. Cem Zorlu), İnsan Yay.,İst. 2003, s.296

⁷ KMMA, 65/7

⁸ Mevlevîhânedede bulunan kitabelerin metni için bkz. Yazıcı, a.g.e, s. 758-762

Son zamanlarında mevlevîhânenin bir mescid, zengin bir kütüphane, çok odalı harem dairesi, geniş bir matbah, bir han, bir mescid ve bir mektebe sahip bir külliye olduğunu biliyoruz⁹. 1925’de tekke ve zaviyelerin kapatılmasına kadar Gelibolu halkına hizmet veren, Gelibolu’nun düşman işgaline girmesiyle birlikte önce cephanelik, ardından hayvan hastanesi ve en son ahır olarak kullanılan Gelibolu Mevlevîhânesi külliyesinden bugün elimize kalanlar, Hamzakoy’daki askeri alan içinde bulunan semahane-türbe binası ile iki taç kapıdan ibarettir. Yıkılan müştemilatın yerine ise askeri hastane ve hizmet binaları inşa edilmiştir. Yakın zamana kadar askeri garnizon olarak kullanılan semahane-türbe binası, 1982 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne devr edilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından değişik tarihlerde kısmi onarımlar yapılmış olup son olarak 1994 yılında başlatılan restorasyon çalışmaları 2005 yılında tamamlanarak bina ziyarete açılmıştır.

Bilindiği gibi Mevlevîhâneler çok yönlü birer sanat merkezi olarak faaliyet göstermişlerdir, buna paralel olarak buralardan yetişen Mevlevîler de çok yönlü birer sanatkâr olarak yetişmişlerdir. Bütün mevlevîhâneler gibi Gelibolu Mevlevîhânesi de Hz Mevlâna’nın tefekkür umamdan beslenen ve aldıkları bu gıdayı gerek sohbetleri gerekse şiir, musiki, hat gibi sanatın en güzel dalları vasıtasıyla insanlığa aktaran mutasavvıflar, sanatçılar yetiştirmiştir¹⁰. Gelibolu Mevlevîhânesi’nden yetişen sanatçıların başında nevlevîhânenin şeyhleri gelir. Mevlevîhânenin kurucusu ve dolayısıyla Gelibolu’da Mevlevîlik kültürünün temelini atan **Ağazade Mehmed Dede**, bir şair olduğu kadar devrinin **Neşâtî**, **Sâbir Pârsâ**, **Subhî**, **Derviş Sîneçâk Osman** gibi önemli şairlerinin de hocasıdır . Elimize ulaşmayan bir divanı, Mesnevi’nin ilk on sekiz beytine yazdığı şerh ve yine Mesnevi’de geçen Şah u Kenizek kıssasına talikatı bulunmaktadır¹¹.

Şair, münşi, hattat, musikişinas, bestekâr kimliğiyle kültür tarihimizde derin izler bırakan **Sâbir Pârsâ**, Gelibolu Mevlevîhânesi’nin 2. şeyhi ve aynı zamanda Ağazade’nin yeğenidir. Amcası Ağazâde’nin yanında iyi bir

⁹ Tanrıkorur, s. 7

¹⁰ Bu konuda bkz. Gülgün, Yazıcı “Gelibolu Mevlevîhânesi’nden Yetişen Sanatkârlar”, Uluslar arası Mevlâna, Mesnevi, mevlevîhâneler Sempozyumu, 19-21 Aralık 2005, Manisa

¹¹ Yazıcı (2008), s. 751-753

eğitim görerek çilesini tamamlamış ve onun vefatından sonra da mevlevîhânenin şeyhi olmuştur. Hayatının sonlarına doğru dönemin şartlarının etkisiyle şeyhlikten ayrılarak müderrislik ve kadılıklarda bulunmuştur. Çok yönlü bir sanatçı olan Sâbir Pârsâ'nın günümüze ulaşmayan on kadar bestesi, şiirlerini topladığı bir Divan'ı, Şerh-i Tasavvurat'ı ve Molla Celal'in Gül ü Nevruz mesnevisinin tercümesi eserleri arasında sayılabilir¹².

Mevlevîhânenin 4. şeyhi olan **Rahmetullah Dede** de şairdir ve Sirozlu'dur. Belgrad ve Üsküp mevlevîhânelerinde şeyhlik yaptıktan sonra Gelibolu'ya gelmiş, burada Gelibolu Mevlevîhânesi şeyhliğine getirilmiştir. Rahmetî mahlasıyla şiirler yazan Rahmetullah Dede, hâmûşandan günümüze ulaşan nadir örneklerden biri olan mezar taşından anlaşıldığı üzere 1713'de Gelibolu'da vefat etmiştir¹³.

Gelibolu ve ardından Kahire Mevlevîhânesi'nde toplam 65 sene şeyhlik makamında bulunan, şeyhliğini yaptığı her iki mevlevîhâneye de büyük hizmetleri geçen Hüseyin **Azmî Dede**, âlim, şair, musikîşinas, neyzen, naathan, ayinhan olarak ilim, sanat ve kültür hayatımızda derin izler bırakmıştır. Azmî Dede, musiki tarihimizin en büyük üstadı ve bestekârı kabul edilen İsmail Dede Efendi'nin talebesi olup hemen her yıl İstanbul'a geldikçe ondan naat, miraciye ve ayinler meşk etmiştir. Gelibolu, İstanbul ve Kahire'de pek çok kimseye ayin meşk ederek Mevlevî ayinlerinin bu şehirlerde yayılmasında önemli katkılarda bulunan Azmî Dede, devrinin en güzel naat ve ayin okuyanlarından biri olduğu gibi ney de üflemiştir. Azmî Dede'nin değişik konularda kaleme aldığı 16 risalesi vardır, Divan'ı elimize ulaşmamıştır, ancak mevlevîhânenin her iki taç kapısında yer alan tarih manzumeleri hala yerinde durmaktadır¹⁴.

Gelibolu Mevlevîhânesi şeyhlerinden olup kültür ve sanat hayatının içinde olan son isim, Azmi Dede'nin kardeşi **Hüsameddin Dede**'dir, uzun zaman Gelibolu Mevlevîhânesi'nde kudümzen başı yapmıştır.

¹² Yazıcı (2008), s.754-755

¹³ Yazıcı (2008), s.755-756

¹⁴ Yazıcı (2008), s.756

Bu saydığımız şeyhler dışında da Gelibolu Mevlevîhânesi'nden yetişen sanatçılar mevcuttur, bunlar arasında en önemlisi, edebiyat tarihimizin 17. yüzyıldaki en büyük temsilcisi **Neşâtî Dede**'dir. Ağa-zâde Mehmed Dede'nin dervişi olan Neşati, kendisine bu mahlası veren şeyhinin vefatından sonra Gelibolu'dan ayrılır ve

“Gittin ammâ ki kodun hasret ile cânı bile
İstemem sensiz olan sohbet-i yarânı bile”

diye başlayan muhteşem gazelini kimbilir belki de şeyhi için yazar. Sonraları Edirne Mevlevîhânesi şeyhliğine tayin edilmiştir¹⁵.

Gelibolu Mevlevîhânesi'nde yetişmiş, bir başka çok yönlü sanatçı, Hüseyin Azmî Dede'nin oğlu ve Galata Mevlevîhânesi'nin son şeyhi **Ahmed Celâleddîn Dede**'dir. Çok iyi bir edebiyat ve musiki eğitiminden geçen Celâleddîn Dede, babasıyla birilikte gittiği Kahire Mevlevîhânesi'nde uzun yıllar kudümzen başı ve neyzen başlık görevini yürütmüştür. Özellikle naathanlık ve neyzenlikle tanınan, beste yapmamış olsa da pek çok eser meşk ederek bu eserlerin unutulup gitmesini önlemiş olan Celâleddîn Dede, özellikle henüz notaya geçirilmemiş eserlerin tahrif edilmeden sonraki nesillere aktarılmasında önemli bir hizmet görmüştür. Aynı zamanda şair olan ve Arapça, Farsça, Türkçe şiirler söyleyen Ahmed Celâleddîn'in şiirlerini bir araya getirdiği bir Divan'ı vardır¹⁶.

19. yüzyılda Gelibolu Mevlevîhânesi'nden yetişen iki önemli neyzen-den biri Gelibolu Mevlevîhânesi neyzenbaşısı **Ali Ziya Dede**, diğeri ney virtüözü kabul edilen **Neyzen Aziz Dede**'dir.

Mevlevîhâneler, şiir ve musiki dışında hat sanatının da hem geliştiği hem en güzel örneklerinin sergilendiği mekânlar olagelmişlerdir. Gelibolu Mevlevîhânesi de yetiştirdiği yegâne hattat Sâbir Pârsâ bir tarafa, günümüze ulaşan pek az bölümünde bile pek çok hat sanatı örneğini barındırmaktadır. Her iki taç kapısıyla, semahane ve türbe giriş kapılarında, mihrabda,

¹⁵ Ünver, İsmail, *Neşâtî*, Ank. 1986, s.7-8; Canım, Rıdvan, *Edirne Şairleri*, Akçağ Yay., Ank.1995, s.313-318

¹⁶ Yazıcı (2008), s.767-770

semahane kubbe eteklerinde Hulusi Efendi, Ali Haydar gibi devrin usta hattatlarının yazdığı kitabeler, hat sanatının müstesna örnekleridir.

Saydığımız bütün bu sanatçılar Hz. Mevlâna'nın düşünce deryasından çıkardıkları incileri Gelibolu'da Türk insanının fikir, inanç, sanat, maneviyat gerdanlığına takarak yüzyıllar boyunca insanlığın gelişimine büyük katkılarda bulunmuşlardır.

Kaynaklar

- Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya* (haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İst. 2006
- Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye, Mevlevîlerin Tarihi* haz. Cem Zorlu, İnsan Yay.,İst. 2003
- Sakıb Mustafa Dede, *Sefine-i Nefise-i Mevlevîyan*, Mısır, 1283
- Tanrıkorur, Barihuda, "Gelibolu Mevlevîhânesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.14
- Yazıcı, Gülgün, "Gelibolu Mevlevîhânesi'nden Yetişen Sanatkârlar", Uluslar arası Mevlâna, Mesnevi, Mevlevîhâneler Sempozyumu, 19-21 Aralık 2005, Manisa
- Yazıcı, Gülgün, "Gelibolu Mevlevîhânesi", *Çanakkale Tarihi* içinde, C.II, İstanbul 2008,

RESİMLER

Resim 1. Gelibolu Mevlevihanesi

Resim 2. Gelibolu Mevlevihanesi genel görünüş

Resim 3. Gelibolu Mevlevihânesi genel görünüş

Resim 4. Gelibolu Mevlevihânesi genel görünüş

Resim 5. Gelibolu Mevlâhânesi genel görünüş

Resim 6. Gelibolu Mevlâhânesi genel görünüş

Resim 7. Gelibolu Mevlevihânesi genel görünüş

Resim 8. Gelibolu Mevlevihânesi genel görünüş

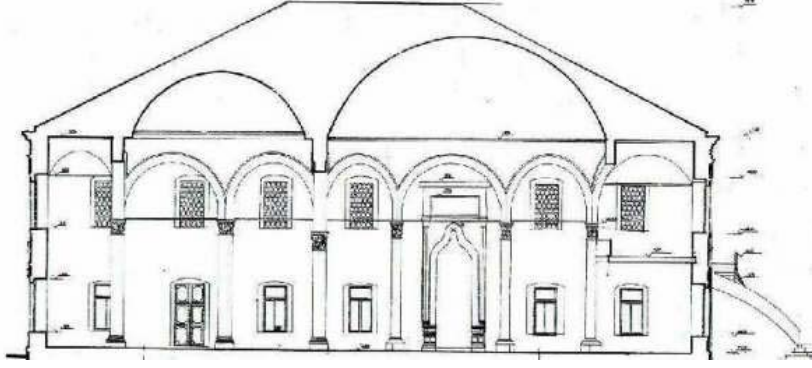
Resim 9. Gelibolu Mevlâhânesi genel görünüş

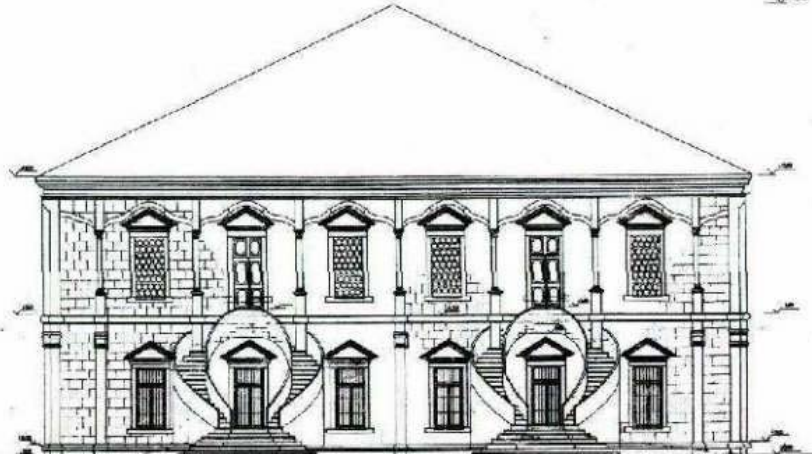
Resim 10. Gelibolu Mevlâhânesi genel görünüş

Resim 11. Gelibolu Mevlevihanesi güney genel görünüşü

Plan. Semahane Planı-1

Plan. Semahane Planı-2